

Marek Starowieyski, Jerzy Wojtczak, Józef Grzywaczewski, Kazimierz Obrycki

---

Biuletyn patrystyczny

Collectanea Theologica 59/4, 145-152

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN PATRYSTYCZNY

Zawartość: I. PUBLIKACJE. 1. *Bibliotheca Patristica*. — 2. *Storia della filosofia antica*, tom IV. II. SPRAWOZDANIA. 1. Sympozjum patrystyczne — Katolicki Uniwersytet Lubelski, 18 października 1988 r. — 2. Sympozjum patrystyczne — Akademia Teologii Katolickiej, 20 lutego 1989 r.*

I. PUBLIKACJE

1. „Bibliotheca Patristica”

Wydawca Nardini, Centro Internazionale del Libro we Florencji, rozpoczął w 1984 wydanie nowej serii tekstów patrystycznych *Bibliotheca Patristica*, którą kierują prof. Manlio Simonetti (Università Sapienza, Roma) i prof. Mario Naldini (Uniwersytet w Perugii). Jak dotychczas (sierpień 1987) ukazało się dziewięć tomów tej serii. Są to:

1. Tertulliano, *La testimonianza dell'anima*, a cura do Carlo Tibiletti, 1984, s. 118, cena 18 000 lirów.
2. *I pagani di fronte al cristianesimo, testimonianze dei secoli, I e II*, a cura di Paolo Carrara, 1984, s. 157, cena 20 000 lirów.
3. Basilio di Cesarea, *Discorso ai giovani (Oratio ad adolescentes)* con la versione latina di Leonardo Bruni, a cura di Manlio Naldini, 1984, s. 282, cena 25 000 lirów.
4. Clemente Alessandrino, *Estratti profetici (eclogae propheticae)*, a cura di Carlo Nardi, 1985, s. 158, cena 20 000 lirów.
5. *Epistolario apocrifo di Seneca e San Paolo*, a cura di Laura Bocciolini Palagi, 1985, s. 174, cena 20 000 lirów.
6. Tertulliano, *L'eleganza delle donne (De cultu feminarum)*, a cura di Sandra Isetta, 1986, s. 223, cena 23 000 lirów.
7. *Iscrizioni cristiane a Roma. Testimonianza di vita cristiana (secoli III—VII)*, a cura di Carlo Corletti, 1986, s. 181, cena 23 000 lirów.
8. *Visioni dell'aldilà in Occidente. Fonti, modelli, testi*, a cura di Maria Pia Ciccicarese, 1987, s. 478, cena 37 000 lirów.
9. *Cristiani e il servizio militare. Testimonianze dei primi tre secoli*, a cura di Enrico Pucciarelli, 1987, s. 347, cena 38 000 lirów.

Jak z powyższego zestawienia widać, zasadniczo mamy dwa rodzaje tomów: wydania tekstów w całości (t. 1, 3, 4, 5, 6) oraz antologie (t. 2, 7, 8, 9).

Struktura tomów jest następująca: wstęp wprowadzający do tomu, zazwyczaj napisany prosto, choć naukowo. Są one profilowane w różny sposób: raz przedstawiają dany problem, jak to ma miejsce w tomach antologicznych i niektórych wydaniach tekstów (np. t. 1) lub też obok problemu dzieła omawia również i autora (t. 6). Ponieważ seria, jak się wydaje, jest skierowana nie tylko do profesjonalistów, należałoby we wstępie podać wszystkie elementy konieczne do zrozumienia tekstu, a więc i biogram autora. We wstępach podano również wiadomości krytyczne, a więc o kodeksach itd., jednak dział ten jest utrzymany w rozsądnych rozmiarach, bez przesady, jaka cechuje niektóre tomy *Sources Chrétiennes*. Na ogół te wstępy są dobrze napisane. Samo wydanie tekstu jest krytyczne, a więc z aparatem krytycznym

* Redaktorem niniejszego biuletynu jest ks. Kazimierz Obrzycki, Warszawa.

i jest opatrzone przekładem włoskim i komentarzem. W tomach antologicznych każdy fragment opatrzony jest własnym wstępem. W tomie 7 otrzymujemy analizę każdej z podanych inskrypcji.

Teksty tu podane, jak widać z powyższego zestawienia, nie należą do najważniejszych dzieł ich autorów, może z wyjątkiem św. Bazylego, który to tekst odegrał ważną rolę w dziejach kultury europejskiej. Dobrze się jednak stało, że wydano te właśnie teksty, gdyż pozwalają poznać nieznaną dzieła autora oraz lepiej można wypunktować problem, na przykład antropologię w dziełku Tertuliana *De testimonio animae*. Mowa Bazylego podnosząca tak ważny problem, jak stosunek chrześcijaństwa do kultury klasycznej, została opracowana przez wybitnego specjalistę, filologa klasycznego, prof. Naldini. Tom 5 przynosi nowe wydanie krytyczne tekstu korespondencji św. Pawła z Seneką, a więc eliminuje podstawowe dotąd wydanie C. Barlowa, którego przeprowadza rewizję.

Szczególnie należy podkreślić wartość tomów antologicznych. Zazwyczaj otrzymujemy tomy antologii popularnych, tu natomiast mamy typowe antologie naukowe, opatrzone porządnym komentarzem naukowym. Tom 7 stanowi dobry podręcznik, z którego czytelnik uczy się krytycznie czytać inskrypcje chrześcijańskie. Co do tomu 2 można mieć pewne zastrzeżenia. Po pierwsze: wyłącza tekst Celsusa, który daje przecież, obok Frontona, najpełniejszy zestaw zarzutów stawianych chrześcijanom. Nie zostały wykorzystane również wszystkie teksty, np. Apulejusza czy Epikteta. Podobnie mamy wątpliwość, czy tu jest miejsce na umieszczenie świadectwa Flegonta z Tralles, ważnego dla biblistów, ale niewiele wnoszącego do zagadnienia stosunku chrześcijan i pogan; na ten temat por. M. Starowieyski w tomie *Pierwsi świadkowie*, Kraków 1988, 376—443. Tom zawierający teksty o służbie wojskowej jest szczególnie ważny ze względu na tocząca się na ten temat dyskusję we wszystkich krajach europejskich. Mimo, że istnieje na ten temat obfita literatura, brak było dotąd antologii tekstów. Autor cytuje tu dzieła: *Do Diogneta*, *List św. Klemensa*, św. Justyna, św. Ireneusza, Atenagorasa, Tacjana, Klemensa Aleksandryjskiego, Orygenesza, Minucjusza Feliksa, Tertuliana, Hipolita, św. Cypriana, Arboniusza, Laktancjusza, Euzebiusza z Cezarei i *Akta męczenników*. We wstępie autor dokonuje spokojnego i wyważonego podsumowania wyników. Ufajmy, że pociągnie on pracę dalej i rozszerzy o zakres najazdów barbarzyńskich. Pasjonujący jest tom dotyczący wizji, zawierający teksty okresu patrystycznego i wczesnego średniowiecza.

Wszystkie tomy są opatrzone w obszerną i dobrą wybraną bibliografią (oczywiście bez polskich pozycji) oraz porządne i różnorodne indeksy. Wiele z tych prac, jak wynika ze wstępów, powstało z przerebadanych prac doktorskich (odpowiadających we Włoszech naszemu magisterium). Czy nie należałoby brać przykładu z Włochów i wykorzystać wiele bardzo dobrych prac magisterskich, licencjackich i doktorskich, butwiejących w archiwach polskich wydziałów teologicznych?

Podsumowując możemy stwierdzić, że mamy tu do czynienia z dobrą i porządnie opracowaną serią wydawniczą, skierowaną na ogół do ludzi wykształconych, choć niekoniecznie patrologów, którzy mogą czytać tekst w oryginale za pomocą włoskiego przekładu. Z tych tomów może jednak dużo skorzystać i patrolog. Są one ponadto porządnie i estetycznie wydane i bardzo porządnie wydrukowane. Obydwu wydawcom serii należy się nasza wdzięczność za tę ciekawą i dobrze wydaną serię.

ks. Marek Starowieyski, Warszawa

2. „Storia della filosofia antica”, tom IV

Opracowana przez jednego z najwybitniejszych znawców filozofii antycznej obecnej doby, profesora Uniwersytetu Katolickiego w Mediolanie, *Historia filozofii starożytnej* od momentu swego pierwszego wydania spotkała się

z dużym zainteresowaniem i życzliwym przyjęciem przez badaczy. Miarą tego zainteresowania jest fakt, że tom pierwszy, którego pierwodruk ukazał się w 1975 roku, miał w roku 1987 już swoje piąte wydanie. Całość obejmuje pięć tomów (tom piąty to bibliografia i indeksy), uzupełnianych w trakcie kolejnych edycji. Omawiany przez nas tom czwarty pojawił się w nowej szacie graficznej i wydawniczej, także już po raz piąty, w grudniu 1987 roku.¹

Dla patrologów, świadomych wpływu filozofii antycznej na wczesną literaturę i filozofię chrześcijańską, szczególne znaczenie ma tom czwarty, poświęcony filozofii okresu cesarstwa rzymskiego i omawiający kierunki filozoficzne żywotne jeszcze w czasach rodzącego się chrześcijaństwa, a także powstałe w tym okresie.

Ich przegląd rozpoczyna autor od Perypatu, który, po latach stagnacji spowodowanej wywiezieniem dzieł założyciela z Aten w trzecim wieku przed Chrystusem, odnawia się dzięki wydobyciu ich na światło dzienne i edycji dokonanej przez Andronika z Rodos około 100 r. przed narodzeniem Chrystusa.

Arystotelizm nie wycisnął większego piętna na filozofii chrześcijańskiej pierwszych wieków, natomiast komentatorzy dzieł Arystotelesa żyjący wówczas i opracowujący jego doktrynę przyczynili się do przechowania przez potomność i późniejszego przyjęcia jej przez teologów średniowiecznych, co w rezultacie doprowadziło do oparcia filozofii chrześcijańskiej wieków średnich na nauce założyciela Perypatu.

Epikureizm należał do prądów najgwałtowniej zwalczanych przez wyznawców chrześcijaństwa i, jak twierdzi autor, w formie szkoły nie przetrwał poza rok 267 po Chr., w którym to roku najazd germańskiego szczepu Herulów zniszczył Ateny, a wraz z nimi budynki szkoły epikurejskiej, która praktycznie już się nie odrodziła.

Istotny wpływ na podstawy wykształconych chrześcijan (i pogan) w pierwszych wiekach cesarstwa miała filozofia stoicka, od dawna przyjęta na gruncie rzymskim i przeżywająca nawet pewien rozkwit w okresie wczesnego cesarstwa. Nawracający się na chrześcijaństwo przedstawiciele inteligencji rzymskiej wnosili wiele pojęć i twierdzeń tej filozofii do nauki i piśmiennictwa chrześcijańskiego, dlatego zapoznanie się z trzecim rozdziałem omawianego tomu *Storia della filosofia antica* jest dla patrologów szczególnie użyteczne. Autor jej nie pominął nawet często podnoszonej kwestii rzekomej korespondencji św. Pawła i Seneki wskazując trafnie, że mimo pozornej zbieżności ich poglądów stanowią one w gruncie rzeczy dwie linie równoległe nie mające ze sobą punktu styczności: „Między nauką Seneki a religijnymi przekonaniami św. Pawła istnieje przepaść: zdaniem Seneki człowiek może odkupić sam siebie poprzez działanie zgodne z rozumem, według św. Pawła powierza swe odkupienie Bogu poprzez wiarę” (s. 97). „W chrześcijaństwie Bóg jest zbawicielem ludzi, w nauczaniu Seneki człowiek jest zbawicielem samego siebie” (*tamże*). Oceniając postawę Seneki trzeba wziąć pod uwagę, o czym jeszcze będzie mowa niżej, że starożytność grecka i rzymska nie wypracowała i nie zetknęła się z pojęciem odkupienia (religia żydowska miała znikomy wpływ na społeczności pogańskie), dlatego i myśl Seneki, wyrosła na gruncie religijnych pojęć starożytności, nie mogła się od tych pojęć całkowicie uwolnić, choć w wielu kwestiach nie czuła się już nimi skrepowana (s. 96). Nie zmienia to też faktu, że filozofia stoicka w znacznej mierze właśnie dzięki Senecie przybliżyła rzymską elitę intelektualną do poglądów głoszonych przez chrześcijaństwo.

W podtrzymaniu popularności tej szkoły niemałą rolę odegrał również Epiktet, na którego poglądy (spisane przez Arriana albowiem sam nic nie pisał) duży wpływ miała jego kondycja społeczna, pierwotnie niewolnika, a później wyzwolęńca. Dlatego szczególnie poczesne miejsce w jego doktrynie

¹ Giovanni Reale, *Storia della filosofia antica*, tom IV: *Le scuole dell'età imperiale*, wydanie piąte, Milano 1987, s. 701.

zajmowało pojęcie wolności, którą może cieszyć się jedynie filozof: w zachowanych partiach przekazów Arriana, jak zauważył to jeden z badaczy, pojęcie to występuje ponad 130 razy (s. 106) i było niewątpliwie czynnikiem przybliżającym do stoicyzmu szersze kręgi słuchaczy (zwłaszcza o pozycji społecznej zbliżonej do Epikteta), ale także przybliżało ono te kręgi do chrześcijaństwa znajdującego słowa św. Pawła: „quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei” (Rz 8, 21).

Niezwykle ważnym elementem nauki Epikteta, który czynił ją nader bliską chrześcijaństwu, a odróżniał od koncepcji etycznych starej Stoi, było podkreślanie przezeń waloru miłości; jedna z zasadniczych bowiem tez Epikteta głosiła, że człowiek jest istotą, która kocha i chce być kochaną (s. 114). Słusznie też można przyjąć, że szkoła byłego niewolnika z Frygii stała się dla wielu jego słuchaczy przedśionkiem chrześcijańskiej świątyni, a może nawet jeszcze katakumb w stolicy imperium Antoninów.

Podobnie jak epikureizm, nie mógł liczyć na przychylne przyjęcie przez wyznawców nowej religii także sceptycyzm, który w szczególny sposób sprzeczny był z objawieniem i dogmatami wiary. Pewne natomiast elementy wspólne prądowi chrześcijańskiemu można było dostrzec w filozofii cynickiej, która zwracała się przede wszystkim do niższych warstw społeczeństwa podkreślając znikomość dóbr doczesnych i zmienność ludzkiego losu.

Przechodząc do omawiania kierunków związanych z rozwijającym się u schyłku ery starożytnej pojęciem bytu niematerialnego zaczyna autor pracy od przedstawienia myśli Filona z Aleksandrii stanowiącej próbę synkretystycznego ujęcia filozofii greckiej i mozaizmu, znamionującej się ukazaniem wiary jako najwyższej cnoty.

Znaczną część IV tomu dzieła prof. Reale stanowi ekspozycja genezy i treści neoplatonizmu oraz poglądów kontynuatorów nauki Plotyna. Wyrosła na gruncie studiów, komentarzy i transformacji dzieł Platona i jego spadkobierców miała ona stać się główną konkurentką szybko rozwijającego się chrześcijaństwa. Teoria Plotyna, chociaż w zamysle twórcy mająca znaleźć odbiorcę w każdym człowieku, w istocie okazała się doktryną wąskiego kręgu ludzi wykształconych, do których nie zdołało dotrzeć chrześcijaństwo. Przyczyną tego bywała obca starożytnemu pogaństwu idea odkupienia i kreacjonizmu, pomówienia i oszczerstwa rzucane przez różnorodnych jej krytyków, a wreszcie fakt, że obejmowała ona coraz szersze warstwy gminu i niewolników, co nie zawsze budziło aprobatę elity intelektualnej greckiej i rzymskiej związanej z tradycyjnymi formami społecznymi starożytności. Następcy Plotyna stanęli wobec konieczności obrony jego nauki przed coraz silniej napierającym na nią chrześcijaństwem: powstałe wówczas szkoły neoplatońskie w gruncie rzeczy nie pozyskały wielu wyznawców. Ostatniego potężnego sprzymierzeńca miały one w osobie Juliana Apostaty, a ostatnim wybitnym reprezentantem tego kierunku był Proklos (412—485). Ostatecznie kres Akademii ateńskiej położył edykt Justyniana z 529 roku likwidujący wszystkie pogańskie szkoły filozoficzne, a raczej już tylko skazujący na banicję ich nielicznych reprezentantów. Prof. Giovanni Reale należy do najznakomitszych znawców epigonów neoplatonizmu, o czym świadczą m. in. jego rozliczne studia, wydania i komentarze pism późnych autorów neoplatońskich. Znamię głębokiej wiedzy autora spoczywa jednak na całej jego pracy, w której dostrzega się doskonałą znajomość źródeł, cytowanych niemal na każdej stronie w krótszych czy obszerniejszych fragmentach. I właśnie ta źródłowa podstawa dzieła stanowi o jej wartości, na niej bowiem buduje autor swe tezy i hipotezy. Tym wyraźniej widać to w porównaniu z wieloma rozprawami, w których dominuje korzystanie z bibliografii i cudzych myśli, nieraz wielokrotnie powielanych. Filologiczna akrybia i głębokie studium autorów starożytnych zaowocowało opracowaniem, które zajmuje jedno z najpocześniejszych miejsc wśród dzieł traktujących o filozofii starożytnej w XX wieku.

Należałoby sobie życzyć, by stało się ono impulsem do badań nad tym nieco już u nas niedocenianym działem historii filozofii mającym tak ściśle powiązania z filozofią chrześcijańską pierwszych wieków Kościoła i cywilizacją europejską.

Jerzy Wojtczak, Warszawa

II. SPRAWOZDANIA

I. Symposium patrystyczne

Katolicki Uniwersytet Lubelski (18 października 1988 r.)

Z inicjatywy Międzynarodowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim odbyło się w dniu 18 października 1988 roku na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim patrystyczne sympozjum naukowe z racji 1600 rocznicy śmierci św. Cyryla Jerozolimskiego.

Zebranych przywitał ks. dr Stanisław Longosz, główny organizator sympozjum. Wyraził radość z przybycia licznej grupy specjalistów oraz osób zainteresowanych tematyką patrystyczną. Szczególne słowa powitania skierował do ks. bpa Jana Śrutwy, rektora uczelni, oraz do prof. Calogero Riggi z Pontificia Università Salesiana w Rzymie. Przemawiający przypomnieli, że Polska ma szczególnie wpływ na popularyzację myśli św. Cyryla; w pierwszej połowie XVI wieku Jakub Uchański dokonał po raz pierwszy w Europie przekładu dzieł Cyryla, w 1560 roku cytował je po raz pierwszy Stanisław Hozjusz w swojej *Confessio fidei catholicae*, w tymże samym roku Jan Grodek opublikował, również po raz pierwszy na naszym kontynencie, oryginalny tekst katechez biskupa Jerozolimy, a więc w r. 1569 wydał ich łaciński przekład, który — bez większych zmian — znalazł się w serii Migne'a. Na zakończenie swego wystąpienia ks. dr St. Longosz poinformował zebranych o zapoczątkowaniu filмотeki Sekcji Patrystycznej: odtąd każde wydarzenie o doniosłym znaczeniu dla sekcji będzie nagrywane na taśmę magnetowidu, aby je można było później odtworzyć. Wiadomość tę uczestnicy sympozjum przyjęli z radością. I rzeczywiście obradom towarzyszył specjalny reporter wyposażony w odpowiednie urządzenia.

Następnie głos zabrał bp prof. hab. Jan Śrutwa, rektor KUL. Zaznaczył, że rocznica śmierci św. Cyryla Jerozolimskiego i w związku z tym sympozjum patrystyczne zbiegają się z 10 rocznicą pontyfikatu papieża Jana Pawła II, który w swoim nauczaniu często podkreśla związek Pisma Świętego z Tradycją i osobiście zainteresowany jest rozwojem studiów patrystycznych w całym Kościele.

Sesji przedpołudniowej przewodniczył ks. dr hab. Bogdan Czesz, prezes Sekcji Patrystycznej. Referat wiodący pod tytułem *I principali elementi della catechesi patristica* wygłosił ks. prof. Calogero Riggì. Referat miał charakter przekrojowy, jego autor z imponującą znajomością rzeczy wskazywał na przykładzie pism poszczególnych Ojców Kościoła na pneumatologiczny charakter katechez młodego Kościoła. Po referacie odbyła się dyskusja. Na pytania kierowane w języku włoskim prelegent odpowiadał w języku łacińskim budząc tym podziw, szczególnie wśród młodszych uczestników sympozjum.

Ostatnim elementem posiedzenia przedpołudniowego był komunikat ks. dra Józefa Grzywaczewskiego na temat *Katecheza podstawą rozwoju agape według Klemensa Aleksandryjskiego*, po czym również odbyła się krótka dyskusja.

Sesji południowej przewodniczył ks. doc. dr hab. Franciszek Drączkowski, kierownik Katedry Patologii KUL. Referat na temat: *Katecheza św. Cyryla Jerozolimskiego* wygłosił ks. dr hab. Wojciech Kania koncentrując uwagę wokół treści i sposobu katechez biskupa Jerozolimy. Następnie przedstawiono siedem komunikatów; podajemy tylko ich tytuły i autorów

gdyż całość materiałów sympozjum będzie opublikowana w odpowiednim numerze „Vox Patrum”:

ks. dr Tomasz Kaczmarek — *Ryty chrzcielne jako naśladowanie tajemnic paschalnych według II katechezy chrzcielnej św. Cyryla Jerozolimskiego* (odczytał ks. dr hab. B. Częsz);

ks. dr Antoni Swoboda — *Katecheza mistagogiczna w „De mysteriis” św. Ambrożego*;

ks. dr Stanisław Czubak — *„De fuga saeculi” św. Ambrożego widziane jako katecheza mistagogiczna*;

ks. dr Piotr Libera — *Chrystologiczny charakter katechezy Ambrożego na podstawie traktatu „De Isaac vel anima”*;

ks. doc. dr hab. Augustyn Eckmann — *Osobowość dobrego katechety w ujęciu św. Augustyna*;

ks. dr Bazyli Degórski — *Katecheza przedchrzcielna św. Nicetasa z Remezjanu*;

ks. dr Antoni Żurek — *Mowy św. Cezarego z Arles jako przykład katechezy VI wieku*.

Po każdym z komunikatów miała miejsce krótka dyskusja.

Podsumowania obrad dokonał ks. dr Stanisław Longosz. Zaznaczył, że cechą charakterystyczną tego sympozjum jest liczny udział „młodzieży” — jak się wyraził — czyli tych osób, które ukończywszy studia rozpoczynają pracę dydaktyczną i naukową. Trzeba tu dodać, iż ks. Longosz jako naczelny redaktor „Vox Patrum” chętnie przyjmuje do publikacji prace początkujących patrologów. Następnie, nawiązując do listu papieża Jana Pawała II, jaki został skierowany do biskupa Jerozolimy z racji 1600 rocznicy śmierci św. Cyryla Jerozolimskiego, poruszył zagadnienie związku pneumatologii z chrystologią w katechezie pierwszych wieków; w ten sposób dokonał syntezy tego, co zostało omówione lub tylko zasygnalizowane w referatach i komunikatach. Wyraził też radość z obecności i aktywnego udziału wszystkich uczestników sympozjum, a szczególnie przedstawicieli Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Uniwersytetu Warszawskiego.

Tak zakończyła się naukowa część sympozjum. Pozostała jeszcze uroczystość wręczenia pamiątkowej księgi ks. dr hab. Wojciechowi Kani, wielce zasłużonemu dla popularyzacji myśli Ojców Kościoła w Polsce. Najpierw ks. dr St. Longosz dokonał prezentacji jubilatowi informując zebranych o jego dorobku na polu dydaktycznym, translacyjnym, edytorskim, naukowo-badawczym, popularyzacyjnym i duszpasterskim. Następnie ks. doc. dr hab. A. Eckmann odczytał napisaną przez ks. doc. dra hab. Wacława Eborowicza w języku łacińskim laudację ku czci jubilatowi, po czym ks. dr St. Longosz wręczył ks. dr hab. Wojciechowi Kani ozdobnie oprawioną księgę (11—12 tom „Vox Patrum”) oraz w imieniu Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim złożył jubilatowi życzenia. W imieniu Sekcji Patrystycznej przy Komisji Episkopatu Polski życzenia złożył ks. dr hab. Bogdan Częsz, w imieniu katedry Patrologii KUL życzenia złożył ks. doc. dr hab. Franciszek Drączkowski. Życzenia w imieniu Katedry Patrologii ATK zostały przekazane przez dra Stanisława Kalinkowskiego znanego tłumacza dzieł greckich Ojców Kościoła oraz ks. dra Jana Gliścińskiego. W imieniu syrologów polskich przemówił ks. dr Jerzy Woźniak, a w imieniu Instytutu Teologicznego w Tarnowie — ks. dr Stanisław Rosta.

W odpowiedzi na skierowane do siebie słowa jubilat przemówił do zgromadzonych cytując w języku greckim mowę prymicyjną św. Jana Chryzostoma, w której neoprezbiter daje wyraz swemu zakłopotaniu i nieśmiałości wobec licznie zgromadzonych słuchaczy oraz powagi przyszłych zadań kapłańskich. Fragment mowy wielkiego Doktora Wschodu był początkiem podziękowań kierowanych przez jubilat do poszczególnych osób. I tak złożył ks. dr hab. Wojciech Kania wyrazy wdzięczności bpowi Jerzemu Ablewiczowi, bpowi Janowi Śrutwie, rektorowi KUL, osobom, które przygotowały jubi-

leusz 50-lecia kapłaństwa i 30-lecia pracy naukowej, wszystkim przed chwilą przemawiającym i obecnym na sali z ks. drem Stanisławem Longoszem na czele, a także wszystkim współautorom tomu „Vox Partum” wymieniając tytuł oraz imię i nazwisko każdego z nich.

Sympozjum oraz uroczystości jubileuszowe zakończono modlitwą zaczerpniętą z dzieł św. Cyryla Jerozolimskiego.

ks. Józef Grzywaczewski, Siedlce

2. Sympozjum patrystyczne Akademia Teologii Katolickiej (20 lutego 1989 r.)

W dniu 20 lutego 1989 roku odbyło się na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie sympozjum patrystyczne zorganizowane przez kierownictwo Katedry Patrologii ATK. Odpowiedzialnym za program i organizację sympozjum był ks. doc. dr hab. Emil Stanuła, prodziekan Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ATK.

Otwarcia sympozjum dokonał ksiądz rektor ATK, prof. dr hab. Helmut Juros. Obradom przewodniczył ks. dr Stanisław Longosz, kierownik Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim przy Katolickim Uniwersytecie w Lublinie oraz redaktor jedynego w Polsce czasopisma patrystycznego „Vox Patrum.”

Pierwszy referat, na temat *Postawy pierwszych chrześcijan wobec służby wojskowej* wygłosił p. mgr M. Masny, starając się wyeksponować szczególnie te teksty, w których jest mowa o wartości życia ludzkiego oraz trudności pogodzenia zasad wiary chrześcijańskiej z zawodowym niejako zabijaniem ludzi, czego nie uniknie się w wojsku podczas wojny. Wynikałoby z tego, że chrześcijanin nie powinien brać udziału w wojnach oraz odbywać służby wojskowej. W trakcie dyskusji okazało się, że istnieją dość liczne teksty patrystyczne, z których zdaje się wynikać, że niektórzy Ojcowie Kościoła, szczególnie od czasów Konstantyna, nie widzieli sprzeczności pomiędzy służbą w wojsku a przynależnością do Kościoła.

Z następną prelekcją wystąpił ks. doc. dr hab. Wincenty Myszor, dziekan Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych ATK. Temat brzmiał: *Praca charytatywna pierwszych chrześcijan*. Prelegent zajął się zarówno teorią, jak i praktyką charytatywną pierwotnego Kościoła. Stwierdził, że chrześcijańska *caritas* jest w znacznym stopniu kontynuacją tradycji judaistycznych czy judeochrześcijańskich. Głównym przedmiotem troski Kościoła były przede wszystkim sieroty, następnie więźniowie, niewolnicy, a także wdowy czy wreszcie inni ludzie, którzy znaleźli się bez środków do życia. Państwo pogańskie również sprawowało opiekę nad potrzebującymi, lecz czyniło to bez motywacji religijnej. U podstaw działalności charytatywnej Kościoła leżało przykazanie miłości Boga i Bliźniego.

Jako trzeci wystąpił ks. dr J. Grzywaczewski z komunikatem na temat *Postawa dojrzałego chrześcijaństwa wobec skomplikowanych kwestii społecznych według Klemensa Aleksandryjskiego*. Szczególną uwagę zwrócił na problem przekupstwa i łapówek, które to zjawiska występowały często w starożytności. Teolog z Aleksandrii był zdania, że chrześcijanin, który osiągnął dojrzałą *agape*, obejmującą sferę intelektualną, moralną i egzystencjalną człowieka, nie ulega pokusie przekupstwa ani innym rodzajom nieuczciwości.

Komunikat pod tytułem *Personalistyczny aspekt według Hilarego z Poitiers* przedstawił ks. mgr T. Kołosowski. Zaakcentował szczególnie fakt, że Hilary był pierwszym spośród teologów chrześcijańskich, który zwrócił uwagę na wychowawczą rolę pracy, w tym fizycznej, wykonywanej w tamtych czasach najczęściej przez niewolników, i w związku z tym pogardzanej. Praca w ujęciu Hilarego jest naśladownictwem Boga stwarzającego świat.

Przedstawione przez prelegentów zagadnienia stały się punktem wyjścia do dyskusji dla licznie zgromadzonych osób.

Uczestnikami sympozjum byli patrolodzy polscy pracujący w katolickich uczelniach, papieskich wydziałach teologicznych i seminariach duchownych, uczeni zajmujący się antykiem chrześcijańskim zatrudnieni w uczelniach świeckich, tłumacze dzieł Ojców Kościoła, inne osoby profesjonalne zajmujące się starożytnością chrześcijańską lub zainteresowane tą problematyką oraz studenci ATK.

W podsumowaniu obrad ks. dr Stanisław Longosz wyraził radość ze spotkania tak licznej grupy specjalistów w tej dziedzinie, ze względu na obecność młodzieży dokonał prezentacji wybitnych patrolodów obecnych na sympozjum. Ksiądz prodziekan doc. dr hab. Emil Stanuła wyraził nadzieję, iż — jeżeli nic nie stanie na przeszkodzie — to tego rodzaju sympozjum odbędzie się w ATK w przyszłym roku. Wiadomość tę obecni na sali przyjęli z radością.

Po zakończeniu części oficjalnej w sali obrad i po obiedzie przyjmując zaproszenie ks. doc. dra hab. Marka Starowieyskiego, uczestnicy sympozjum odwiedzili Zakład Patrologii urządony w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym, znajdującym się obok Akademii Teologii Katolickiej. Odbiło się tam spotkanie o charakterze towarzyskim, w czasie którego dyskutowano między innymi na temat wydawnictw patrystycznych.

ks. Józef Grzywaczewski, Siedlce